

Dr. Lázár Gábor
egyetemi docens

A magyar katasztrófavédelem történelmi alapjai különös tekintettel a tervezésre

I. RÉSZ

A magyar légoltalom szervezete, feladata a II. világháború időszakában

1. A témaválasztás indokolása (az I. és a II. rész)

„A múltból táplálkozó tapasztalatok nem csupán a múlt termékei, hanem az emlékezet és az előretekintés kölcsönhatására is épülnek.”¹ E tömör megfogalmazás úgy gondolom már önmagában is megmagyarázná, hogy miért tartjuk szükségesnek a történelmi elemzéseket az adott kor, esemény részleteinek megismerését. Tapasztalatom szerint ez éppúgy vonatkozik a történelemmel hivatásszerűen foglalkozókra, mint a csupán a szakmájuk iránt elkötelezett, „laikus” érdeklődőkre, akik csupán egy adott szakterület történelmi fejlődését szeretnék feltárni, illetve nyomon követni.

Talán még hangsúlyosabb, már-már kötelezőnek tekinthető a közelmúlt eseményeinek tényszerű elemzése, a változások és annak okainak kutatása olyan esetekben, illetve tevékenységeknél, amelynek eredményes végzése minden korban magas társadalmi azonosulást, elfogadottságot és részvételt igényel. A veszélyhelyzetek kezelése, amely során emberi életek anyagi javak, értékek léte forog kockán, véleményem szerint tipikusan e körbe tartozik, mivel az érintettek aktív közreműködését nem nélkülözheti.

Közismert tény, mely szerint az emberek viselkedése, illetve annak tudati háttere csak lassú fejlődésre képes, amely generációkon keresztül továbbadott szocializációs folyamat eredménye. Történelmi tények bizonyítják, hogy a

¹ Hideg –Korompai-Kovács-Nováky:Jövőkutatók, Közgazdaságtudományi Egyetem, Bp.1992. Előszó

társadalmi és emberi kapcsolatok kieroszakolt „fejlesztése”, a nagy ugrások végrehajtása milyen, anyagiakban ki sem fejezhető károkat okozott, okoz.

Napjainkban, amikor egyre fontosabb kérdéssé válik a különböző eredetű veszélyek keltette kockázat kezelése, rendszerszerű megközelítése elengedhetetlen, hogy a lehető legpontosabban feltérképezzük azt az utat, amely a magyar társadalom tagjaira jellemző magatartás formát, attitűdöt kialakította a veszélyek elleni védekezés, az önvédelem területén. *”A megismerésnek tehát csak akkor van értelme, ha nem a valóság pillanatképeiből ítél, hanem fejlődésében figyeli meg a változás folyamatának természetét és mechanizmusait, mert ha a leképzett valóság nem is azonos az eredetivel, mozgásának dinamikája megismerhető és valóságghűen leírható.”*²

Az ember által keltett veszélyek közül bizonyára a háború az, amely leginkább félelemmel tölti el az embereket. Talán nem véletlenül, mivel ennek során jelennek meg mindazon komplex veszélyek, aminek leküzdése, illetve a kockázatok csökkentése a legnagyobb társadalmi összefogást, felkészülést igényli.

Magyarország lakosságát legutóbb un. totális háború a II. Világháború során sújtotta. A tanulmányom általános célkitűzése ezért, hogy a rendelkezésemre álló dokumentumok alapján bemutassa azt a légmentes rendszert, aminek célja: az emberi élet védelme az anyagi javak megóvása. Továbbá választ találjak arra a rendszerelméleti alapvetésre, mely szerint: *„A cél a rendszer leglényegesebb tartozéka, megvalósulásának egyetlen mutatója az eredmény. Az eredmény elmaradása a rendszer egészét és értelemszerűen a szervezet egészét instabil állapotba hozza, mely mindaddig fennáll, amíg célját el nem éri.”*³ Milyen módon kívánták biztosítani a rendszer eredményes működését, illetve milyen változtatásokat, (milyen indokok, körülmények alapján) kezdeményeztek, tettek a rendszer működőképességének fenntartása érdekében.

A bombázások során különösen két veszély a tűz és robbanás hatásainak ellensúlyozására kellett felkészülni. Tekintve, hogy e veszélyek kezelését alaprendeltetéséből fakadóan a világ legtöbb országában a tűzoltóság végezte, illetve végzi napjainkban is, ezért a tanulmány II. részében

² Szántó Borisz: A teremtő technológia (A társadalmi-technikai evolúció elmélete KJK; Bp. 1990. 76. oldal)

³ Kóthay János: Alapismeretek a vezetés és szervezéstudomány tanulmányozásához ZMNE, Bp. 1999. 7. 8. Old.

ennek elemzésével foglalkoztam kiemelten a korabeli önkormányzati közhatalom elemeként működő, önvédelmi elveken nyugvó tűzoltói struktúrával és működésével. Eredeti tanulmányok, elemzések és mértékadó jogszabályok felhasználásával törekszem bemutatni a tűzrendészet, illetve a tűzoltóság légtalmi rendszerben elfoglalt szerepét, többi eleméhez való viszonyát.

A társadalmi rendszerváltást követő, *átmeneti időszak* legfontosabb feladata, – elnevezéséből fakadóan - a pártállami irányításon alapuló termelő és társadalmi struktúra átalakítása a szerves fejlődés eredményeként kikristályosodott európai alapelvek szerint. Az egyik ilyen EU-s kormányzati igazgatási alapelv a szubszidiaritás, a mely szerint: *„A helyi közügy más szerv feladat- és hatáskörébe csak akkor utalható, ha az állampolgárokhoz legközelebb eső helyi önkormányzat nem képes annak decentralizált ellátására, illetve ha ezt a közügy természete, az eredményesség és a gazdaságosság követelménye indokoltá teszi.”*⁴

A jogszabályalkotó vélhetően ezen alapelvekhez próbál visszatérni, amikor a helyi szinten keletkezett veszélykezelésbe a polgármestereket és rajtuk keresztül az önkormányzatokat és a helyi polgárokat is bevonja⁵. Ahhoz azonban, hogy e feladataiknak megfeleljenek, rendelkezniük kell a végrehajtáshoz szükséges erőforrásokkal és szakmai elemzéseken nyugvó, a gazdaságosság elveire is tekintettel levő megalapozott helyi védelmi stratégiával.

A szocializmus időszakában a veszélykezelő szervezetek kizárólag a központi államigazgatás részeként működhettek. Az 1948-ban megszüntetett decentralizált önvédelmi szervezetek hiányát nem pótolhatta az új elvek szerint kialakított struktúra, amelyek elsődleges célja az állami tulajdon védelme, megőrzése volt. Az ennek eredményeként létrejött mintegy 140 állami tűzoltó (és kb. ugyanennyi állami mentőállomás) 150 polgári védelmi kirendeltség elsősorban a szocialista településszerkezeti koncepció által preferált, városok védelmét biztosíthatta.

Az önvédelem megteremtésére irányuló, 1990 óta foganatosított intézkedések mindaddig csak részben eredményeztek olyan mértékű változásokat, amely megszüntette volna azt az állapotot, hogy napjainkban az

⁴:Dr. Verebélyi Imre: Az önkormányzatiság alkotmányos alapjai ; Magyar Közigazgatás szám 1996/2 545. o.

⁵ 1996. évi XXXVII. tv. a polgári védelemről; 10. §; 1999. évi LXXIV. tv. a katasztrófavédelemről 19. §, 20. §

ország lakosságának községekben⁶ élő része viszonylag alacsony szinten részesül a központi költségvetés által finanszírozott elsődleges beavatkozók által nyújtott „szolgáltatásokból”.

Az EU-ban nincsenek direktívák a tűzoltóság és a polgári veszélyhelyzet kezelés normáira, illetve módszerére vonatkozóan. Bizonyos alapelvei például a szubszidiaritás azonban úgy gondolom megszabják, illetve kijelölik a fejlesztés lehetséges irányát. Ezen túl azonban ki kell munkálni, illetve finomítani kell a különböző méretű településeken előforduló veszélyek kezelésének hatékony stratégiáját és taktikáját. A kidolgozói munka során fel kell tárni, nyilvánosságra kell hozni a - mottóban megfogalmazottak szellemében- demokrácia értékein nyugvó, korábbi magyar önkormányzati rendszer elemeként decentralizáltan működő veszélykezelési elveket és gyakorlatot, amely a II. világháború légoltalmi tevékenységének is alapjául szolgált.

2. A légoltalom kialakulása

A repülőgépek műszaki adottságai és alkalmazási lehetőségei már az I. Világháborúban megmutatták a fejlődés útját. Így annak befejezése után majdnem mindegyik nagyhatalom igyekezett kiépíteni az önálló alkalmazásra, a gyors döntés kieroszakolására hivatott légierőt. A légi hadviselés révén lett elsősorban „totálissá”⁷, vagyis nem lehetett megkülönböztetni hadszínteret és hátországot, mert lényegében a hátországnak minden egyes községe és városa a szemben álló felek légitámadásainak céljává vált. A támadó eljárás kialakulása szükségszerűen életre hívta a védekezést is. Az elhárító tüzefegyverek és a vadászvédelem alkalmazása, az aktív légvédelem kategóriájában tartozott⁸. Ezzel párhuzamosan megszületett a passzív természetű légoltalom: ” *Azok a rendszabályok, amelyek a polgári lakosság életét és vagyonát a légifegyverek ellen megvédik, vagy legalább ez utóbbiak hatását eredményesen csökkentik*”⁹ *A lakosság szervezett tevékenysége a légitámadások várható veszélyek és károk elhárítására, megelőzésére.*”¹⁰ A

⁶ Dr. Fürcht Pál : A települési együttműködés egyes kérdései; Magyar Közigazgatás 2000. szept. 535. oldal

⁷ Magyar Katonai Szemle XIV/5. 451. Oldal: Bp. 1944.

⁸ Márföldy Aladár-Adorján János: A légi veszély és a védekezés módjai Madách Kiadó; 1936. 4.old.

⁹ Légoltalom; Kiadó: Magyar Országos Tűzoltó Szövetség; Bp.1941. 7. oldal

¹⁰ Magyar értelmező kéziszótár

légvédelem:¹¹ és légoltalom kiegészítette egymást. Az előbbi erőteljes fejlesztése, az utóbbinál bizonyos mértékű feladatcsökkenést eredményezett, de sohasem tette nélkülözhetővé.

A légoltalom a honvédelmi minisztériumhoz tartozott ugyan, de mint ahogy Fónagy János vk. alezredes írta 1941-ben a Légoltalmi Közleményekben: *„...egyetlen honvédelmi, vagy nemzetvédelmi intézmény vagy szervezet sem követeli az állami és társadalmi élet minden részletének annyira szoros bekapcsolódását, mint a légoltalom. Csak a nagy elemi csapások – így az árvizek – elleni megelőző védekezésnél láttunk annyira általánosan kollektív eljárást, mint éppen a légoltalom szervezetében.”*

2.1. A légoltalmi tevékenység súlypontja

A légoltalmi tevékenységet a legnagyobb fenyegetést jelentő veszélyek ellensúlyozására, illetve elhárítására kellett kiépíteni. Már a II. Világháborút megelőző bombázások során nyilvánvalóvá lett, hogy a legkomolyabb kihívást, veszélyeztetést a tüzek jelentik, amelyek a romboló és/vagy gyújtóbombázások következtében keletkeznek. A háború későbbi eseményei ezt a megállapítást csak még inkább alátámasztották. Például London bombázása során keletkezett károk 75% -t tüzek okozták.¹² E tüzek sajátossága, hogy közel azonos időben számtalan, egymástól távol eső helyen lobbantak fel.

A lehető legteljesebb mértékben érvényre kellett juttatni ezért azt az általános tűzoltási alapelvet, amely szerint az elfojtást az égés lehető legkorábbi szakaszában kell végrehajtani. Tapasztalatok szerint, ha a gyújtóbombák tűzét nem tudták eloltani a keletkezésüktől számított negyedórán belül, akkor már csak az un. szaktűzoltóságnak (kiképzett és felszerelt hivatásos, önkéntes, köteles tűzoltók) lehetett egyáltalán esélye arra, hogy nagyteljesítményű sugarak bevetésével körülhatárolja és ezáltal ellenőrzés alá vonja a kialakult veszélyhelyzetet. Azonban egyetlen világváros sem volt felkészülve arra a helyzetre, hogy 70-80 esetenként még több helyen egyidejűleg kiterjedt tűzoltást végezzen, eredményesen. A megoldás csakis az azonnali beavatkozás megszervezése lehetett. Mindinkább általánossá vált, hogy a tűz elleni küzdelem súlypontját az önvédelmi szervekre hárították.

¹¹ Célja az ellenséges légitámadások tevőleges elhárítása

¹² Borsányi Julián: Gyorscsapatok a légoltalomban Légoltalmi Közlemények (1941. 11. szám)

Ehhez keserű tapasztalatokon át vezetett az út. A már említett londoni bombázás során a City porig égését az okozta, hogy munkaszünet lévén a portásokon és házmestereken kívül más személy alig tartózkodott az épületekben, a kivonult hivatásos tűzoltóság pedig már nem volt képes megfékezni az elharapódzott lángokat.

Ugyancsak megfékezhetetlen „tűzorkánt” okozott a több száz esetleg ezer bombázógépből álló kötelékek alkalmazása, főleg a háború második felében. E támadások során a néhány perc alatt ledobott foszfor mennyisége, pl.: egy 200 gépből álló kötelék esetében, meghaladta a 200 tonnát¹³. A több hullámból álló támadások következtében keletkező tüzek már egy egész városrészt, sőt várost tűztengerré változtattak, pl.:Drezdát.

2.2. A légtalomszervezési elvei Európában

A légtalomszervezés - az államhatalom beavatkozásának függvényében – Európában az alábbi formákat öltötte.

•Önkéntes védekezés

A legnagyobb demokratikus hagyományokkal rendelkező országokban: Angliában a háború kitöréséig és részben Franciaországban alkalmazták. Más államokban csupán a kialakítás kezdeti szakaszában, átmeneti megoldásként találkozhatunk ezzel. Lényege az, hogy a hatóságok a lakosság tudomására hozza, felvilágosít, oktat, de kötelező rendszabályokat, vagy éppen személyi kötelezettséget nem ír elő.

•Központilag kiépített légtalomszervezés

A totális diktatúrájú országokban alkalmazták, elsősorban Németországban, Szovjet-Oroszországban és Olaszországban. Ennél a rendszernél a központi államhatalom nemcsak az irányítást végezte, hanem gondoskodott a legfontosabb berendezésekről, a nagyobb települések kárelhárító és mentő szervezetének létesítéséről és felszereléséről stb. Ott, ahol az államhatalom nem tudta a légtalomszervezési feladatokat közvetlenül maga ellátni (pl. a lakóházak légtalomszervezésénél), a légtalomszervezési kötelezettségek anyagi terheinek egy részét közvetett, vagy közvetlen formában átvállalta, de a

¹³ Borsányi Julián: „A légtalomszervezési erők súlyképzésének kérdése” Légtalomszervezési Közlemények V. évf. 12. Sz. 227. Old.

teljesítést alapos ellenőrzéssel és egységes irányítással biztosította. Csupán a németországi rendszer hatékonyságát igazolják korabeli feljegyzések, riportok, azonban többek között a személyi szabadság jelentős korlátozásával járt, ezért kizárólag a fentebb említett államok alkalmazták.

- *Önvédelem elvén alapuló légoltalom*

A légoltalom megvalósítását azoktól követelte, akiket - a támadás következtében fellépő - különböző veszélyek fenyegettek: lakóházak, városok közösségétől létesítmények tulajdonosaitól stb. A védekezés mikéntjét itt is az állam állapította meg, és bizonyos tekintetben a végrehajtást is ő irányította, de a szervezés, beszerzés és létesítés költségei azokat terhelték, akik pénzügyi, vagy költségvetési tekintetben bizonyos függetlenséget élveztek az államtól. Ezt a rendszert alkalmazta a legtöbb parlamentáris demokráciával rendelkező ország, így Magyarország is.

3. A magyar légoltalmi rendszer jellemzői

Az alaptörvény a honvédelemről szóló 1939. évi II. tc. volt, amely a honvédelemmel kapcsolatos legfontosabb rendelkezéseket foglalta össze, így a légvédelem (légoltalom) megszervezését is tartalmazta.

A légoltalom országos irányítása és vezetése a fenti törvény alapján a honvédelmi miniszter feladata volt, mivel az akkori vélekedés szerint, a támadóerők hatásától függő védekezési lehetőségeket csak a katonai vezetés ismerhette. Ugyancsak ezt támasztotta alá a légvédelem és a légoltalom szoros együttműködési igénye is.

A védekezési szabályok elméleti alapjait tehát a támadó fél valószínűsített harcéljárásaiból és fegyvereinek vélelmezett hatásából vezették le. A gyakorlati végrehajtási rendelkezésekben három szempontot igyekeztek a lehető legteljesebb mértékben érvényre juttatni:

- Az ország közigazgatási sajátosságait, amely azt jelentette, hogy az intézkedések a bevált, napi gyakorlattal rendelkező, polgári közigazgatási gépezet segítségével valósuljanak meg, mivel ez látszott a leghatékonyabb megoldásnak. A légoltalmi hatósági jogkört tehát értelemszerűen az alispán, polgármester, vagy községek esetében a községi jegyző gyakorolta.

- Az ország termelő tevékenységét nem zavarhatták. Csak olyan szabályokat alkothattak, amelyek nem nehezítették tovább a kialakult helyzetet, vagyis a megszokott, mindennapi életvitelhez kellett igazítani azokat.

- Tekintetbe kellett venniük a végrehajtásra kötelezetek teherbíró képességét. A védekezés költségeinek arányban kellett állniuk a védettség várható eredményével.

Eleinte a légoltalom különböző részleteit más-más rendeletek szabályozták, amelyek nagy száma nehezítette az eligazodást, majd légoltalmi kódexet alkottak, a tűzvédelmi kódexhez hasonlóan. A honvédelmi miniszter pedig szakmák szerint csoportosított részletes „szolgálati könyveket” adott ki, amelyek a „Légoltalmi Utasítás” sorozatban jelentek meg.

Magyarországon a légoltalom végrehajtása három nagy csoportra osztódott:

- A lakossági feladatokra
- A sorolt vagyontárgyak védelmi feladataira
- A hatósági légoltalmi feladatokra

3.1. Lakossági feladatok

Egyrészt a lakóházak, házcsoporthoz önvédelmi tevékenységét (kezdődő tüzek elfojtását, elsősegélynyújtást stb.) másrészt az ingatlanulajdonosnak az óvóhelyről és a ház légoltalmi felszereléséről való gondoskodását jelentette. Ezek voltak a legegyszerűbben végrehajtható és uniformizálható feladatok, amelyhez egységes kiképzés tartozott. A kiképzés végrehajtását egyéb feladatai mellett kezdetben társadalmi egyesület formájában a Légoltalmi Liga végezte

3.1.1. A Légoltalmi Liga helyzete, feladatai

A Légoltalmi Liga létrejöttének vizsgálatakor több körülmény együtthatását figyelhetjük meg. A hatósági jogalkotás csupán keretét jelölte ki azon feladatoknak, amelyeket a gyakorlatban, az egyes esetekben alkalmazni kellett. A légoltalom egy teljesen új tevékenységet hívott életre a lakosság olyan aktív közreműködését igényelve, amely ráadásul csak akkor lehetett eredményes, ha megfelelő gyakorlással párosult.

A megoldásra váró problémák annyira mások voltak a korábbiaktól, hogy a hatósági szabályozás bizonyos késéssel követte a folyamatot. Ennek

alátámasztásául említhető, hogy a lakóházak és egyéb építmények (III. légoltalmi csoport) légoltalmi szabályozására 1940.-ben adta ki a honvédelmi miniszter a 81.800/el.n.lgv.számú rendeletet, és csak ezután 1940. augusztusában jelent meg az önvédelmi kiképzésről szóló 83.500/el.n. lgv. H.M. rendelet.

A hatósági szervezetek nem voltak elegendőek a légoltalmi feladatok teljes körének, így az önvédelem, ellátására. Szükség volt egy olyan szervezetre, amely lefedte e területet. Az egyik lehetséges megoldási változat szerint az ilyen szervezet a hatóság részeként egyfajta közhivatalként működött például Németországban. Magyarországon azonban, a demokratikus kerek közé jobban illeszkedő másik utat választották, amikor társadalmi szervezetként hatósági megbízás alapján, átruházott jogkörrel látták el a rájuk bízott önvédelemi feladatokat.

Alakuló közgyűlését 1937 december 5.-én tartotta. Alapszabályát a belügyminiszter 1938. Április 13.-án láttamozta. Jól mutatja azonban különleges hatósági támogatottságát, hogy a belügyminiszter fontos nemzeti érdekre hivatkozva az önkormányzatok támogatását kérte a helyi szervek megalakításához és működéséhez. Ugyancsak tisztségviselőik belépését szorgalmazták a különböző kormányzati és központi szervek. Így például a tényleges állományú katonatisztek belépését a honvédelmi miniszter 2.304/el.n. A-1938. szám alatt engedélyezte, a vasutasokét a 129.fb/1938. MÁV. igazgatósági rendeletben szabályozták, a székesfőváros tisztviselőinek belépéséről a 478/I. ü.o.-1938 polgármesteri rendelet szólt, a tanulók belépést a vallás-és közoktatásügyi miniszter 109.604/IX-1938. számú rendeletében engedélyezte.

A hatóságok és a liga szoros kapcsolatára utal, hogy a polgármester - Budapest kivételével - és a községi (kör-) jegyző köteles volt kapcsolatot tartani a Légoltalmi Liga helyi vezetésével. Ennek keretében tájékoztatta a fontosabb légoltalmi intézkedéseiről, meghívta a témát érintő értekezletekre.

A 88.000/el.n lgv –1938. H.M. rendelet kimondta, hogy a Liga megszervezése és működésének támogatása a légoltalmi parancsnok feladatai közé tartozott. Ugyancsak rendelet (116.404/1938. B.M. sz.) mondta ki, hogy az önkormányzatnak képviseltetnie kell magát a Liga ülésein.

Szervezeti formája szerint a Liga egyesület volt, ezért a belügyminiszter felügyeletébe tartozott, szakmai felügyeletét azonban a honvédelmi miniszter gyakorolta. Feladatai, működése azonban a közfunkciók körébe nyúltak, ezért a köztestület fogalmához közelített.

Feladatait két forrás alapján körvonalazhatjuk. Az egyik az alapszabály, amely azonban csak részben tartalmaz erre vonatkozóan információt. Részletes felsorolásokat a különböző miniszteri rendeletekben találhatunk. Ezen dokumentumok alapján a következő csoportok jelölhetők meg:¹⁴

- Propaganda és általános légoltalmi feladatok. A Légoltalmi Liga legfontosabb feladata a légoltalom propagálása, az érdeklődés felkeltése. Ennek keretében szakfolyóiratot szerkesztett és adott ki. A „Riadó” volt a Liga hivatalos lapja, amely a hatóságok támogatását is élvezte.
- Önvédelmi szervezési feladatok. A Liga javaslata alapján kellett meghatározni önvédelmi körzeteket és alkörzeteket. Ezek vezetőit tagjaik sorából kell kinevezni¹⁵.
- Házcsoportok kijelölése. Az önvédelem ellátásának egyik fontos kérdése volt a kisebb létszámú házak összefogása. Ez mindenképpen a helyi viszonyok alapos ismeretét igényelte.
- Közreműködés a szükségóvóhelyek kijelölésében. A hatósági mérnök helyszíni munkájába a Liga szakközegét is be kellett kapcsolni, így minden adat beszerzésére módjuk nyílt. A befogadóképesség megállapítását, nyilvántartását és a lakóház utcai falán, táblán történő kifüggesztését a Liga végezte.
- Házparancsnokok kinevezése. Az önvédelem megszervezésének első lépései közé tartozott, amelyben a Ligának javaslattételi joga volt.
- Kiképzés. Amint erre már az előzőekben utaltam, a legfontosabb feladatát képezte, amit az is jelez, hogy a Ligára vonatkozó rendelkezések legnagyobb része az önvédelmi kiképzéshez kapcsolódott. A házparancsnokok, illetve helyetteseik kiképzését a Liga közvetlenül végezte, addig a házőrség tagjainak kiképzésében közvetett, ellenőrző, irányító funkciói voltak a Liga képviselőinek.

¹⁴ Légoltalmi Közlemények III. évfolyam 106. oldal (1941.)

¹⁵ 82.200/el. Lgy.-1940.H.M. (5) Honvédségi Közlöny 1940/12

- Ellenőrzés. Az önvédelmi ellenőrzés legnagyobb részét a Liga végezte. A 82.200/el.n.-1940. (6) pontja rendelkezett arról, hogy a hatósági ellenőrzést a Liga tagjainak bevonásával kell végrehajtani.
- Légmentelmi tansegédletek, tankönyvek elkészítése, terjesztése. Ezen kívül részt vettek a gázálcok árusításában is.

3.1.2. Légmentelmi alapfeladatok lakóházakban

Az alábbiakban ismertetett alapfeladatokat a III. légmentelmi csoportba tartozó építményekben kellett végrehajtani. A besorolás alapja minden városban és városias községben meghatározott összefüggő beépített terület volt, amelyet a polgármesterek és a főszolgabírók megállapítása alapján a honvédelmi miniszter hagyott jóvá. Ezután ugyancsak a főszolgabírók és polgármesterek a Liga javaslata alapján megállapították - az átlagos személylétszám alapulvételével - a légmentelmi szolgálatot önállóan vagy ház csoportban ellátó házakat. A tulajdonosokkal határozatban ismertették a besorolást és az ennek alapján megállapított végrehajtandó intézkedéseket, beszerzendő védelmi eszközöket, a határidő feltüntetésével.

Ezen építményekben az önvédelem körébe tartozó legfontosabb feladatként a helyi riasztószolgálat megszervezését tekintették, mivel szükség mutatkozott a megbízható, megfelelő hangerővel rendelkező és elegendő sűrűségben telepített hatósági működtetésű szirénákból. Az említetteken kívül nem kívánták a hatósági légmentelmi terheket növelni, továbbá számolni kellett azzal a ténnyel is, hogy az ilyen eszközök meghibásodnak vagy más üzemzavar esetén megoldhatatlanná vált volna a lakosság riasztása.

Második alapfeladatként az elsötétítést határozták meg, amely a lakóházra nézve a kívülről szemlélt teljes elsötétítést jelentette, tehát még az ajtók és ablakok nyitásokor sem szűrődhetett ki fény. A lakóházak esetében ugyanis nem volt központi kapcsoló, így riadó esetén sem lehetett gondoskodni a fények hirtelen eloltásáról.

A lakóházak lakóinak életvédelme, vagyis a tömegvédelem szerepelt a harmadik alapfeladatként, amelyet az óvóhelyek építésével kívánták megvalósítani. A lakóházi óvóhely sokat vitatott kérdés volt a háborút megelőző időszakban. Túlzottnak anyagi megterhelésnek tartották, mint ahogy a légmentemadások keltette veszélyeket is lebecsülték. A háború kezdeti

eseményeinek hatására letisztultak és fokozatosan kialakultak az óvóhelyekkel szembeni műszaki követelmények. A lakóházi óvóhelyek vonatkozásában a TGS (törmelék-, gáz-, szilánkbiztos) követelményeket kellett alkalmazni. Ennek során a legnagyobb gondot a földemterhelés megállapítása és a követelményeknek való megfeleltetése volt. A TGS óvóhelyeket a 3-4 emeletes vagy magasabb épületek esetében „telitalálat biztosnak” tekintették. A bombabiztos óvóhelyeket ebben az időben még nem váltak a lakóházi életvédelmi berendezések részévé. A hagyományos pincék még a gázbiztosság előírásainak is csak nehezen tudtak megfelelni. Szintén komoly kihívás volt a többórás tartózkodás szabta feltételek kielégítése. A követelményeknek való megfelelés a szűkös gazdasági viszonyok között többnyire nem, - illetve bizonyos meghatározott területeken az új épületeknél jelentős állami támogatással - valósultak meg, ezért kiadták a szükségóvóhelyekre vonatkozó 83.800- és 83.801/el.n.lgv.-1940. H.M. rendeleteket, valamint a Légo. Ut. VIII.- 2. jelű utasítást. A szükségóvóhelyi rendeletek csak az „összefüggően beépített terület” 20 főnél nagyobb lélekszámú épületekre vonatkoztak.

A nyilvános óvóhelyek, -magyar felfogás szerint- azon személyek befogadására szolgált, akik a légvédelmi riadó pillanatában a közterületeken tartózkodtak. Meghatározták, hogy az egy helyre összezsúfolt nagyobb tömeg részére legalább 200kg –os bomba telitalálat elleni védőképességet kell minimum követelménynek tekinteni, amely kb.: 110cm vasbeton és felette 80-120 cm földpárnával volt biztosítható. A tetemes költségekkel - 300-400 ezer pengő bekerülési klts./tömeg befogadásra alkalmas óvóhely - magyarázható, hogy meglehetősen kevés épült belőle. A súlyos anyag- és munkaerőhiány mellett az óvóhely kérdését úgy kellett megszervezni, hogy azok elérjék a védelem kielégítő fokát a ténylegesen rendelkezésre álló anyagokból elkészíthetők legyenek. Így jöttek létre az árokóvóhelyek, amelyek különösen légitámadások célpontjának közelébe építve rossz megoldásnak bizonyultak. A háború második felében, 1944 áprilisától elkezdődött szőnyegbombázások elől a pályaudvarokon tartózkodókat ilyen óvóhelyekre, illetve a halálba „menekítették”, mivel telitalálat esetén a benntartózkodók jelentős része életét veszítette.

A kárelhárítás és mentés jelentette a következő feladatcsoportot annak következtében, hogy a sérültek ellátása és a keletkező tüzek eloltása igényelte a leggyorsabb beavatkozásokat. Erre a közvetlen példát Belgrád és Varsó pusztulása szolgáltatta. Korabeli híradások szerint emberek ezrei véreztek el viszonylag egyszerű sérülésektől, akiken az alapvető elsősegélynyújtáshoz tartozó nyomó, vagy szorító kötés segíthetett volna. Másrészt néhány másodpercig égő könnyű gyújtóbombáktól utcasorok hamvadtak el, mert hiányzott az időbeni szakszerű beavatkozás. Úgy vélték ezért, hogy az említett veszélyhelyzetek leküzdése megfelelő kiképzéssel bárki által megvalósítható és leküzdhető lesz.

A rend és fegyelem fenntartása.

Az alapfeladatokról minden egyes lakóházban gondoskodni kellett, mivel ezek alkották az önvédelem alapjait, de figyelemmel kellett lenni a helyi sajátosságokra, és erre tekintettel súlyozni kellett azokat.

3.2. Sorolt vagyontárgyak védelmi feladatai

Sorolt vagyontárgyak alatt mind a városok területén mind, azon kívül található épületek, épületcsoportok légmentességét értették, amelyek védelme nem volt végrehajtható olyan egyszerű és egyöntetű eljárással, mint a lakóházaké, akár fontosságuk, veszélyeztetettségük, sajátosságuk miatt (pl. nagy ipartelepek, áruháza, bérházak, pályaudvarok stb.). Ezek légmentesítési feladatait, kötelezettségeit esetenként állapították meg. Az I. csoportba a különösen fontos iparterületek, a II. csoportba pedig az egyéb létesítmények tartoztak.

3.2.1. Az ipari légmentesség

Az ipari légmentesség legfontosabb célja a termelés és az üzemmenet folytonosságának fenntartása állt, aminek azonban feltétele volt az élet-és vagyonvédelem. E tényezők szabták meg az első légmentesítési csoportba sorolt ipartelepek légmentesítésének tervezési sarokpontjait.

Az életvédelemről való gondoskodás

Az életvédelmet óvóhelyek létesítésével biztosították, amelyek tervezésénél az előírt védettség biztosítása mellett fontos szerepet játszott a gazdaságosság. Ennek szellemében törekedtek békeidőszaki felhasználhatóságát is biztosítani. A légmentesítési végrehajtó szervezet befogadására szolgáltak a parancsnoki és segélyosztagos óvóhelyek, valamint

segélyhelyek, míg a „passzív” személyek (az ipartelephez tartozó lakótelepen tartózkodók) befogadására előírással óvóhelyek készültek. A légiriadó időtartama alatt -az üzem sajátosságaiból adódó létszámban-, helyben maradók biztonságáról óvófülkék felállításával gondoskodtak. Az óvófülkékkel szemben követelményként a törmelék és szilánkbiztosítást állították fel, a gázveszélyből adódó kockázat csökkentésére gázálarccal látták el a személyeket.

Az óvóhelyeket meglévő épületek alagsorának, pincéjének átalakítása révén, vagy kifejezetten ilyen redeltetéssel hozták létre. Ennek során tekintetbe vették, hogy az ipartelepek légítámadással szemben érzékenyebb részétől (erőmű, energiaellátó, elosztó) távolabb legyen, valamint a robbanási hatókörzeten kívül essenek. Törekedtek arra, hogy a földem felett minél több vasbeton földémszerkezet legyen. A régebbi telepítésű túlzásúlt építésű ipartelepek óvóhely kialakításánál igyekeztek elérni, hogy a vészkiáratok ne essenek azonos romhatáron belülre. Sok esetben vészfolyosó, illetve a romhatáron túlra vezetett vészalagút építésével lehetett megfelelni a követelményeknek.

Az óvóhelyek T.G.S. (törmelék-, gáz- és szilánkbiztos), B.G.S. (bomba-, gáz és szilánkbiztos), B.B.G.S. (fokozott bomba-, gáz és szilánkbiztos) kivitelben készültek. Az óvóhelyek 20%-a legnagyobb tömegű bombák telitalálatával szemben is teljes védelmet ígértek, mivel B.B.G.S. kivitelűek voltak. Ezek az óvóhelyek különösen a légoltalmi szempontból veszélyeztetett helyeken települt ipartelepeknél épültek. A kezdeti háborús tapasztalatok alapján huzamosabb tartózkodást lehetővé tevő feltételek megteremtését irányozták elő, ezért törekedtek a fűthetőség biztosítására. Az ipartelepek óvóhelyeinek befogadóképessége összesen 250.000 fő volt amelyek egy részét (12.000 fő részére) segélyhelyeknek rendezték be. A kor színvonalának megfelelő, 50 db. műtő is helyet kapott ezeken a segélyhelyeken. Minden óvóhelyhez zuhanyozó is tartozott, kb.: 6.000 db. Levegőszűrő illetve szívó berendezéseket is beépítettek mintegy 3.000 db.-t. ¹⁶

¹⁶ Légoltalmi Közlemények III. évfolyam 344. oldal (1941.)

Az ipartelepek vagyónvédelme

A termelés folyamatosságának biztosítása érdekében meg kellett védeni a termelés szempontjából fontosabb üzemszerveket és termelési egységeket, amelyek azonban az iparágak sajátossága szerint különfélék voltak. Elsősorban az energiatermelő üzemszervek védelméről kellett gondoskodni. A műszakilag lehetséges védelem azonban az erőmű egységek esetében legtöbbször mégsem valósították meg, a tetemes költségvonzatuk miatt.

A robbanásveszélyes vagy éppen robbanóanyag előállításával foglalkozó ipartelepek esetében pedig a gyártási, műszaki követelmények ellentétesek voltak a légoltalmi követelményekkel. A légoltalmi követelmények szerint a héjszerkezetnek olyannak kellett volna lenni, hogy a bombák hatásainak legalább részben ellenálljon, ugyanakkor a gyártási biztonság pedig éppen fordított követelményt támasztott az egyes épületek külső határolóival szemben. Ilyen esetekben az aktív légvédelemnek szántak volna nagyobb szerepet, ami azonban a szőnyegbombázások során szinte jelentéktelenné vált.

Egy-egy, a termelés szempontjából fontosabb gépegység külön védelmet kapott a becsapódó bombák repeszdarabjai, a szerte hulló törmelékek, továbbá a légnomás keltette rongáló hatással szemben. Ezek kivédése érdekében a külső falnyílásokat szilánkbiztosan elzárták (acéllapokkal, befalazással, homokzsákok, szilánkbiztos védőfalak alkalmazásával). Továbbá szintén védőfalakat alkalmaztak az egyes gépek, gépcsoportok esetében is, a bomba hatásainak korlátozására. Különösen elterjedt volt ez a megoldás erőműi berendezéseknél, feszültségváltó (transzformátor) állomásoknál, ahol több gépegység állt egymás mellett.

Az energiaellátás biztosítása az ipari légoltalom legfontosabb feladata volt, mivel ennek zavara a termelés folytonosságát megszakította, legrosszabb esetben véglegesen meggátolta, ezért igyekeztek többirányú energia betáplálást biztosítani. A honvédelmi szempontból jelentős üzemeknél a legfontosabb üzemszerveknek saját energiatermelő forrásuk volt. Az energiaellátással kapcsolatban a szomszédos, vagy közel fekvő ipartelepek kölcsönös kisegítés céljából együttműködési megállapodást kötöttek.

Ugyancsak az üzembiztonságot szolgálta a tartalék alkatrészeiről való gondoskodás kötelezettsége, mivel sok esetben a légitámadások során megrongálódott gépegységek egyszerű alkatrészcserevel ismét

működőképessé tudták tenni. A pótalkatrészek tárolása decentralizáltan, az üzemben levő egységektől megfelelő távolságra történt, a légvédelmi készülség elrendelésétől.

Sajnos csak elvi síkon vetődhetett fel az ipari decentralizáció, mint ami a leghatékonyabb megoldást kínálta volna. A végrehajtására nagyon rövid időn belül sort kellett volna keríteni, de ennek gátat szabott a nyersanyag helye, a közlekedés megoldatlansága, továbbá az aktuális kereskedelem- és iparpolitika. Ennek következtében a Budapesten koncentráldott ipar azon része is elpusztult, amelyek nem szerepeltek ugyan az ellenséges támadások célpontjai között, azonban a hadipari létesítményekkel azonos ipari körzetekben helyezkedtek el a Duna mentén, például malmok, textilüzemek, bőrgyárak stb. Légoltalmuk megszervezése részben ezért, valamint gyúlékony szerkezeti adottságuk miatt sem bizonyult megoldhatónak.

A légitámadások elleni védekezés lehetséges módja volt még az elrejtés, amikor az objektumnak a környező terepbe kellett beolvadnia, amelyet leginkább burkolással lehetett elérni. Burkolást többnyire ott lehetett alkalmazni, ahol az ipartelep különállóan települt, vagy a környezettől erősen elütően és feltűnően jellegzetes volt az építkezés, esetleg könnyen meghatározható tereptárgy mellett feküdt. Néhány esetben a burkolás mellett a megtévesztő berendezéseket alkalmazták, hogy az ellenséges gépek ne az ipartelepet bombázzák. Éjjel az ipartelepeknek a teljes láthatatlanságra kellett törekedni, az elsötétítés alkalmazásával. Ilyenkor a fő szempont az volt, hogy az elsötétítés ideje alatt a termelés folyamatosságában semmiféle zökkenő ne legyen. Ennek sokszor csak igen nagy felületek takarásával tudtak volna megfelelni. Ez utóbbi megoldások hatékonysága az általam elért források alapján nem igazolódott.

Az ipartelepeknek idejekorán tudomást kellett szerezniük az ellenséges légitámadás közeledéséről, ezért korszerű riasztási rendszerrel kellett rendelkezniük. A légvédelmi riadó jelére le kellett állítani a munkagépeket úgy, hogy sem a megmunkáló gépekben, sem a megmunkálandó anyagban ne legyen kár, majd le kellett vonulniuk az óvóhelyre (kivéve a helyben maradókat). Az üzemek belső riasztó eszközei független áramforrású elektromos szirénák voltak, amelyeket egyaránt elhelyeztek a belső és külső terekben. Összeköttetésben álltak az adott város (község) riasztóközpontjával, illetve a honi légvédelmi jelző és riasztóhálózatával. Ezen kívül minden ipartelepen rádió

adó-vevő készülék állt készenlétben arra az esetre, ha a riasztás rádióan keresztül történt.

A légitámadások hatására bekövetkezett károk továbbterjedésének megakadályozására, és a helyreállításra, valamint a termelés megindítását a légoltalmi végrehajtó szervezet végezte. Nagyságát az ipartelegen foglalkoztatott személyek száma, a termelés sajátossága és az üzem veszélyeztetettsége szabta meg. Hatékonyságukat alapvetően a rendelkezésre álló felszerelés, és azok szakszerű felhasználását befolyásoló kiképzés határozta meg. A kiképzésükről egy központi kiképző szerv az Ipari Légoltalmi Iskola gondoskodott. Békeidőben tűzvédelmi, egészségügyi szolgálatot, valamint karbantartási feladatokat láttak el ezek a szervezetek.

Az ipartelemek légoltalmi tevékenységét légoltalmi tervben rögzítették, aminek elkészítéséhez a honvédelmi miniszter adott ki irányelveket. A terveket a honvédelmi miniszter és az iparügyi miniszter közösen bírálta el és hagyta jóvá. Ennek alapján, végezték azután a légoltalmi fejlesztéseket, megalakították a végrehajtó szervezetet.

Tekintettel arra, hogy az ipari légoltalom egyik leghatékonyabb módját, a kitelepítést és decentralizációt nem lehetett végrehajtani, valamint a fenti intézkedések végrehajtását a súlyos forráshiány gátolta, így a nagyobb ipartelemek szinte teljesen megsemmisültek a sorozatos szőnyegbombázások következtében. E megállapítást támasztják alá az általam elért források. Például 1944 április 13-án a győri Vagongyár ellen irányuló légitámadás során 2500 nagyméretű rombolóbomba és 30.000 gyújtóhasáb hullott a városra, melynek során 570 ember vesztette életét. A tűzoltáshoz a soproni, komáromi, székesfehérvári és a budapesti tűzoltókat hívták segítségül, ami így is két és fél napig tartott. Az első bombázást még 23 követte. A légitámadások és a harci cselekmények következtében a város 5596 lakóépülete közül 5308 sérült meg, illetve pusztult el.¹⁷

3.2.2. A vasút légoltalma

A háborúzó felek számára az ipari és energiatermelő létesítmények mellett, a légitámadások fontos célpontjai voltak a pályaudvarok és az egyéb

¹⁷ <http://www.different.hu/gyortuo/tortenelem6.html>

közlekedési műtárgyak. A háborúra történő felkészülés során, illetve kezdeti szakaszában még a nyílt pályát is ide sorolták. A műtárgyak esetében a légvédelem megszervezését tartották a legfontosabbnak. A leplező és a célfelület csökkentő módszerek kisebb jelentőséget tulajdonítottak. A pályaudvarokat elsősorban aktív légvédelemmel próbálták védeni az ellenséges repülőgépekkel szemben.

A közlekedési vállalatok, így a vasút légmentesítését a honvédelmi miniszter a kereskedelmi és közlekedési miniszterrel együtt közvetlenül irányította, a MÁV légmentesítési vezetője az igazgatóság elnöke volt. A vasúti légmentesítési egység légmentesítési parancsnoka rendszerint az egyes szolgálati helyek főnökei. Több szolgálati hely kapcsolódása esetén, amelyek mindegyike egy-egy alkörzetet alkotott, légmentesítési parancsnokként az állomásfőnököt nevezték ki.

A légmentesítési szolgálatokat a légmentesítési segélyosztások látták el. Az utazók életvédelmét (tömegvédelmet) TGS típusú, a pályaudvarok közelében létesített árokóvóhelyekkel kívánták megoldani. A helyben maradó MÁV alkalmazottak részére óvófülkéket és menekülő aknákat létesítettek. A szőnyegbombázások során azonban a pályaudvarok közelében létesített ideiglenes óvóhelyek nem bizonyultak valós védelemnek, mint arra az előző fejezetben már utaltam. Ugyancsak elhanyagolható volt a légvédelmi ütegek szerepe a pályaudvarok védelméről 1944 évtől.

A tűzvédelemre a vasútnál nagy hangsúlyt helyeztek békeidőben is, ezért a már meglévő erőket, eszközöket, felszereléseket egészítették ki, növelték a motoros fecskendők számát.

3.3. A hatósági légmentesítés

A magyar légmentesítés szervezési elvei értelmében a hatósági légmentesítés mindennemű feladat ellátásáról a települések, voltak kötelesek gondoskodni.¹⁸

A városok polgármesterei légmentesítési tervben rögzítették a város konkrét légmentesítési feladatait, amely alapján a belügyminiszter a honvédelmi miniszterrel egyetértésben határozta meg a városok teljes légmentesítési költségkeretét. E költségkeretet osztották fel több évre és állították be a városok éves költségvetésébe. A hatósági légmentesítési szervezet tagozódásának részleteit az

¹⁸ 1939: II. t.-c. 136. § alapján kiadott 88.000/eln. Lgv.-1939. H. M. számú rendelet; Budapesti Közlöny 1936/142. Sz.

egyes segélyosztagok létesítésére és felszerelésére vonatkozó elveket, az alárendelést, vezetést egy „*készültségi és riadó terv*”¹⁹ tartalmazta, amelyet évenként szerkesztettek és a mindenkori felkészültséget tükrözte.

Azok az operatív feladatok tartoztak ide, amelyek:

- egységes vezetést, irányítást kívánó települési feladatok voltak;
- a lakóházak és a sorolt épületek kapuján kívül eső mentés, kárelhárítás;
- olyan „*kerítésen belül*” mentési tevékenység, amely meghaladta a végrehajtásukra rendelték felkészültségét.

Megelőző feladatok ellátása, ezek közül a legfontosabbak:

- helyi figyelő és kárfigyelő szolgálat létesítése és ellátása, amely egyrészt az idejében való riasztást biztosította, az országos egységes figyelőszolgálathoz kapcsolódva, motorszirénák működtetésével másrészt észlelte a károkat;
- a közvilágítás elsötétítése: a csökkentett világítás berendezéseinek előkészítésével, és/vagy a teljes elsötétítés központi kapcsolásához szükséges rendszer kiépítésével;
- nyilvános óvóhelyek létesítése a közterületeken, légoltalmi eszközök tárolása, karbantartása, a hatósági légoltalmat ellátó személyzet biztosítása, kiképzése, nyilvántartása.

A hatósági légoltalmi feladatok békeidőbeli operatív végrehajtója a tűzoltóság, ennek megfelelően a polgármester légoltalmi előadója a tűzoltóparancsnok volt. *„A városok hivatásos tűzoltósága önként kínálkozott, mint az a szerv, amely mind rendeltetésszerű feladata, mind szervezeti adottságai révén a hatósági légoltalom békebeli előkészítő és szervező munkájára hivatva volt. A tűzoltóság parancsnoka lett a polgármester légoltalmi előadója; a tűzoltó legénység képezte a kárelhárító és mentő szervezetek zömének kereteit.”*²⁰

Ennek alapján megállapítható, hogy a tűzoltóság hagyományos feladatain túl új veszélyhelyzet kezelési feladatot is ellátott, ami által fontossága megnövekedett.

¹⁹ Megszerkesztésére a 82.157/eln. Igv.-H.M.számú rendelettel kiadott utasítás 1. Sz. melléklete foglalta össze „Ideiglenes irányelvek alakjában.

²⁰ Légoltalmi Közlemények III. évfolyam 326. oldal „A H. M. 35. Osztály közleménye”

Természetesen a légoltalom fentebb vázolt, szerteágazó feladatai - akár egy közepes városban is, de még inkább egy nagyobb városban - kizárták annak lehetőségét, hogy azokat egy személy, a hivatásos tűzoltóság parancsnoka lássa el. Segítséget kapott a város szakfeladatokat ellátó tisztségviselőitől (pl.: a tiszti orvostól, a városi mérnöktől, a közvilágítást ellátó vállalat vezetőjétől). E segítségadás a „*polgári légvédelmi bizottságok*”, illetve a belőlük alakult munkabizottságok keretei között valósult meg, amelyekbe a feladat jellegétől függően külső szakembereket is „*behívhattak*”.

A honi légvédelmi készütség elrendelésének pillanatától, az egyes települések összes légoltalmi „*cselekvő*” szervezete felett egy személy, a rendőrkapitányság vezetője parancsnokolt. E beosztáshoz kötődött az adott település karhatalmi szolgálata feletti rendelkezés joga. Béke időszakban is a rendőrkapitány intézkedett rendészeti ügyekben. Községekben a légoltalmi parancsnok feladatát a jegyző, kivételes esetben más alkalmas személy látta el.

A honvédelmi miniszter csak a legfelső irányítást, ellenőrzést, és az alkalmazási utasítások kiadásának jogát gyakorolta.

3.3.1. A hatósági légoltalmi feladatok végrehajtása

Komoly gondot okozott a hatósági légoltalmi feladatok végrehajtására meghatározott létszámkeret megfelelő személyzettel való feltöltése, mivel erre csak a 17 és 70 év közötti nem hadköteles korosztályt lehetett számításba venni. Ezek közül is egy jelentős rész egyéb fontos állami feladatot látott el, és ezért nem lehetett tervezni, illetve igénybe venni.²¹ További nehezítő körülmény volt, hogy a váltások miatt a tényleges keret két, de még inkább háromszorosát kellett biztosítani, hogy emellett családi és a hivatásukkal járó kötelezettségeiket is teljesíteni tudják.

Rugalmasan kellett továbbá alkalmazkodni az ellenséges légitámadások keltette „*igényekhez*”, tehát növelni, illetve csökkenteni kellett a létszámot. Mindezen feltételek figyelembevételével, dolgozták ki a „*szigorú*”, „*egyszerű*”, és „*könnyített*” készütségi szolgálat rendszerét, amely külföldön is ismertté vált. A diktatúra keretei között Németországban ezt sokkal kevesebb emberrel meg tudták oldani azáltal, hogy az egységeket katonai készenléti szolgálat

²¹ 4730/M.E.. 1940 számú kormányrendelet: A személyes légvédelmi szolgálat és a különleges légvédelmi szolgálat szabályozása

keretében, laktanyában helyezték el és gyakorlatilag katonai szolgálat ellátás szabályai vonatkoztak rájuk.

A hatósági légoltalmi szolgálatot csak megfelelően kiképzett személyek láthatták el. A legnagyobb hangsúlyt a vezetők és oktatók kiképzésére helyezték, akikre a légoltalom gyakorlati megvalósítása, fejlesztése is hárult. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy 1935 és 1940 között ilyen speciális felkészítő tanfolyamokon 1100 fő vett részt.²² További intézkedést hoztak arra is, hogy a tűzoltószti tanfolyamokon a légoltalmi ismereteket a honvédelmi miniszter által megállapított tanmenet szerint adják elő. A tanfolyamokon végzetek utó- és továbbképzése, valamint részben az oktatók kiképzése a Központi Légoltalmi Iskola feladata volt.

²² Légoltalmi Közlemények III. évfolyam 329. oldal „A H. M. 35. Osztály közleménye”

FELHASZNÁLT IRODALOM

Dr. Pataki Iván – Rozsos László –Sárdi Gyula: Légi háború Magyarország felett I. kötet (Zrínyi Kiadó; ISBN 963 327 1541)

Dr. Pataki Iván – Rozsos László –Sárdi Gyula: Légi háború Magyarország felett II. kötet; (Zrínyi Kiadó ISBN 963 327 1630, ISBN 963 327 1738)

Dr. Pataki Iván: A Magyar Polgári Védelem (légoltalom) története 1935-1992; (Bp. Kiadó: BM PVOP Légoltalmi utasítás ; Bp. Madách Nyomda; 1936.

A II. világháború magyar légoltalmának iratanyaga a Polgári Védelmi Archívumban (szerkesztő: Kókai György); BM PVOP; 1996.

Borsányi Julián Hm. tk. ales.: A légoltalmi erők súlyképzésének kérdése; (Légoltalmi Közlemények 1943. V. évf. 12. sz.)

Sodró László mk. ezredes: Különleges műszaki zászlóaljok; (Légoltalmi Közlemények 1944. VI. évf. 7. Sz.)

Hideg Éva, Korompai Attila, Kovács Géza, Nováki Erzsébet: Jövőkutatás , (Közgazdaságtudományi Egyetem, Jövőkutatási Tanszék 1992.)

Szántó Borisz: A teremtő technológia (A társadalmi-technikai evolúció elmélete KJK; Bp. 1990.)
Ingóságaink mentése a légitámadások pusztításától, H.M. 35. Oszt. Közleménye; (Magyar Katonai Szemle XIV/5.)

Komposcht Nándor: A honi légvédelem háborús tapasztalatai a fejlődés szolgálatában. (Légoltalmi Közlemények; 1941./24. szám)

Jankovits István: Városok ellen alkalmazott légitámadások tanulságai (Magyar Katonai Szemle XIII./7. Sz.)

Forgács József: Magyar Légoltalom, Arany János Nyomda R. T. , Bp., 1937.

Vitéz Náray Antal és ifj. vitéz Berkó István: Légi támadás, Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, 1936.

Sípos Béla: Honi légoltalom, Békéscsaba, 1936.

A magyar városok hatósági légoltalmi szervezete (H. M. 35. Osztály közleménye; Légoltalmi Közlemények III. évfolyam 20.-21. sz. 1941.)

A M. Kir. Országos Légoltalmi Parancsnokság kárjelentése; (A II. világháború magyar légoltalmának iratanyaga a Polgári Védelmi Archívumban; BM PVOP kiadása; 1996.)

A Minisztertanács 1943. VIII. 17.-i Jegyzőkönyve (A II. világháború magyar légoltalmának iratanyaga a Polgári Védelmi Archívumban; BM PVOP kiadása; 1996.)

Borsányi Julián: A lakóházi és nyilvános óvóhelyek további kiépítése a legújabb háborús tapasztalatok alapján; Légoltalmi Közlemények (1941. 4. szám)

A hatósági légoltalom működése egy légitámadás alatt; M. kir. Országos Légvédelmi Parancsnokság közleménye; (Légoltalmi Közlemények 1941. 5. szám)

Borsányi Julián: A légoltalmi alkörzetek vezetése; Légoltalmi Közlemények (1941. 5. szám)

Dr. Németh Endre: A Légoltalmi Liga jogi helyzete és feladatai a jogforrások alapján; (Légoltalmi Közlemények 1941. 7. szám)

- Tisza** Vince: Ipari légoltalmi gyakorlat tervezése és vezetése egy ipartelepen ; Légoltalmi Közlemények (1941. 7. szám)
- Fónagy** János: A magyar légoltalom szervezési alapelvei; (Légoltalmi Közlemények 1941. 20.-21. szám)
- A magyar városok hatósági légoltalmi szervezete; (a H.M. 35. osztály közleménye; Légoltalmi Közlemények 1941. 20.- 21. szám)
- Dr. Sédi** Gyula: Rendőrség és légoltalom (Légoltalmi Közlemények 1941. 20.- 21. szám)
- Téglássy** Ferenc alezredes: Honi légvédelmi számvetés; (Légoltalmi Közlemények 1944. 3. szám)
- Árokrendszerű óvóhelyek egységes tervei és irányelvek a szükségszerű óvóhelyrögtönzésekhez; M. kir. Országos Légoltalmi Intézet közleménye; (Légoltalmi Közlemények 1944. 4. szám)
- A magyar légoltalom jövő feladatai az elmúlt esztendő tapasztalatainak tükrében; HM. 35. Osztály közleménye; (Légoltalmi Közlemények 1942. 1. szám)
- Vitéz Molnár** Endre alezredes: Városok hatósági légoltalma; (Légoltalmi Közlemények 1942. 4. szám)
- Vitéz Molnár** Endre alezredes: A városok hatósági légoltalmának területi megszervezése és a területi egységek végrehajtó szervezetének felépítése; (Légoltalmi Közlemények IV. évf. 8. szám, 1942. május 1.)
- Kostyán** János m. kir. százados: Budapest székesfőváros nyilvános óvóhelyei; (Légoltalmi Közlemények V. évf. 8. szám, 1943. augusztus 15.)
- A legutóbbi légiháború tapasztalatainak összefoglalása; Országos Légoltalmi Intézet közleménye (Légoltalmi Közlemények V. évf. 11. szám, 1943. november 15.)
- Laczházi** Jenő vk. őrnagy: Gondolatok a légoltalom megszervezéséről; (Légoltalmi Közlemények V. évf. 12. szám, 1943. december 15.)
- Rakolczai** Sándor: Néhány szó az óvóülkekről (Riadó; IV. évf. 8. szám 1940. április 30. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)
- Hollókői:** Légoltalom a sínek mentén (Riadó; VII. évf. 21. szám 1943. nov. 1.)
- Milyen létjogosultsága van a földi légvédelemnek és légoltalomnak I. rész; HM. 35. Osztály közleménye; (Riadó; VII. évf. 22. szám 1943. nov. 15. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett))
- Milyen létjogosultsága van a földi légvédelemnek és légoltalomnak II. rész; HM. 35. Osztály közleménye; (Riadó; VII. évf. 23. szám 1943. dec. 1. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett))
- Dr. Kartal** Imre: Sorolt vagyontárgyak légoltalma, ki köteles viselni a légoltalmi költségeket; (Riadó; VI. évf. 16. szám 1942. aug. 15. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)
- Ötvenezer személy számára készült el eddig Budapesten árokóvóhely („A Műszaki Világ” c. lap 1943. Júl. 3.-i száma alapján megjelent tudósítás; Riadó; VII. évf. 14. szám 1943. júl. 15. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)
- Dr. Kartal** Imre: Sorolt vagyontárgyak légoltalma, a készültségi és riadóterv elkészítése (Riadó; VII. évf. 6. szám 1943. márc. 16. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)
- Dr. Kartal** Imre: Tapasztalatok, tanulságok, bírálatok (Riadó; VIII. évf. 8. szám 1944. április. 15. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Légítámadás Budapest és környéke ellen; Hivatalos jelentés az április 3.-i légitámadásról; az MTI jelentés alapján megjelent cikk (Riadó; VIII. évf. 8. szám 1944.április. 15. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Dr. Kartal Imre: Az önvédelem keresztmetszete (Riadó; VIII. évf. 9. szám 1944.május. 1. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Hivatalos közlemény az április 15.-i és az április 16.-i légi támadásról; az MTI jelentés alapján megjelent cikk (Riadó; VIII. évf. 9. szám 1944.május 1. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Jelentéktelen károkat okozott az április 23.-i délutáni bombázás; az MTI jelentés alapján megjelent cikk (Riadó; VIII. évf. 10. szám 1944.május 15. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Jelentés a május 4.-éről 5.-ére virradó éjszakai támadásról; az MTI jelentés alapján megjelent közlemény; (Riadó; VIII. évf. 9. szám 1944.május 1. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Márföldi Aladár- János: A légi veszély és a védekezés módjai polgári szempontból tekintve. Bp. 1936, Madách Könyvkiadó)

Vitéz Halász János: Légítámadás és légvédelem (Miskolc, 1936. Könyvnyomda RT.)

K. A.: Épülnek a budapesti árokóvóhelyek (Riadó; VII. évf. 2. szám 1943. jan.15. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Dr. Kartal Imre: Mozaik a magyar önvédelem helytállásáról (Riadó; VIII. évf. 10. szám 1944. május 15. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Hámory Imre: Vasutak légoltalma – utazás légoltalma (Riadó; III. évf. 13. szám 1939. november 30. Kiadó: Légoltalmi Liga)

Két hivatalos közlés a magyarországi berepülésekről (Riadó; VIII. évf. 2. szám 1944. jan. 15. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Ellenséges berepülés országunk légtérébe (Riadó; VIII. évf. 3. szám 1944.febr. 1. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Hivatalos jelentések a február 22.-i berepülésről (Riadó; VIII. évf. 5. szám 1944.márc. 1. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Tömör Károly: Szemelvények a január 23.-i dunántúli bombázásról (Riadó; VIII. évf. 5. szám 1944.márc. 1. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Dr. Murányi Arthur: Új légoltalmi rendeletek (Riadó; VIII. évf. 6. szám 1944.márc. 16. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Hivatalos jelentések és hatósági közlések a Magyarországot ért légitámadásokról és az ellenséges berepülésekről(Riadó; VIII. évf. 9. szám 1944.május. 1. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Ági Lajos: Az önvédelem keresztmetszete (Riadó; VIII. évf. 9. szám 1944.május. 1. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Hivatalos jelentések és hatósági közlések a Magyarországot ért légitámadásokról és az ellenséges berepülésekről (Riadó; VIII. évf. 1o. szám 1944.május. 15. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Hivatalos jelentések és hatósági közlések a Magyarországot ért légitámadásokról és az ellenséges berepülésekről (Riadó; VIII. évf. 11. szám 1944.június. 1. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Ellenséges repülőgépek Magyarország légi terében (Riadó; VIII. évf. 12., 14., 17. szám 1944.június. 15. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

A honi légvédelem problémái; (Magyar Katonai Szemle 1932/5)

Szolgálati utasítás a városok hatósági légo. szervezete számára; I. kiadás, Bp. 1944. Athéneum Nyomda

JOGSZABÁLY JEGYZÉK:

1996. évi XXXVII. tv. a polgári védelemről; (CD –Jogtár)

1999. évi LXXIV. tv. a katasztrófavédelemről; CD –Jogtár

82.200/el. Lgv.-1940.H.M. számú magyar királyi honvédelmi miniszteri rendelet a szükségóvóhelyek létesítésére (Budapesti Közlöny (B.K.) 1940. 274.sz.)

1939: II. t.-c. 136. § alapján kiadott 88.000/el. Lgv.-1939. H. M. számú rendelet a légoltalom megszervezéséről; (Dr. Sándor András szerkesztő: Légvédelmi rendelkezések; Bp. 1940. Közigazgatási Könyvkiadó)

169.000/el. 35.-1943. H.M. sz. rendelet a honi légvédelmi készütség, illetőleg a légvédelmi riadó tartalma alatti mozgási szabadság korlátozásáról (Riadó; VIII. évf. 1. szám 1944. jan. 1. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

166.100/el. 35.-1943. H.M. rendelet a vendéglátó ipari üzemekben a belső irányfények használatát csökkentett világítás ideje alatt (Budapesti Közlöny 1943. VII.13. 154.sz.)

Dr. **Murányi** Arthur: Új légoltalmi rendeletek (Riadó; VIII. évf. 3. szám 1944.febr. 1. Kiadó: Légoltalmi Liga a H.M. VI. Csop. Főnökség irányítása mellett)

Dr. **Kartal** Imre: Hatályban lévő légoltalmi rendeletek (Légoltalmi Közlemények VI. évf. 3. szám 1944. március 16.)